



PROBLEMA INTERESELOR ÎN PSIHLOGIE

Jelescu Petru, dr.hab., prof. univ., UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Ciobanu Elvira, drd., lector univ., US „Alec Russo”, Bălți

Summary

In the article is tackled the problem of the interests and their development of the adolescents, is expressed the authors' opinion on this controversial problem.

Key words: interest, need, reason, orientation, meaning, attitude, emotivity, peculiarity, adolescent.

Rezumat

În articol este abordată problema intereselor și a dezvoltării lor la adolescenți, este exprimată opinia autorilor pe marginea acestei probleme controversate.

Cuvinte-cheie: interes, trebuință, motiv, orientare, semnificație, atitudine, emotivitate, particularitate, adolescent.

Interesele joacă un rol important în viața și activitatea umană. Despre acest lucru ne vorbesc elocvent și multiplele semnificații pe care le are cuvântul respectiv. Conform DOOM-ului, „interes” înseamnă: 1.Preocupare de a obține ceea ce este folositor, agreabil, necesar. Ceea ce este util, important, care convine; folos, câștig. *Interes economic* = categorie a materialismului istoric care desemnează stimulul fundamental al activității umane. 2.Dobândă. *Daune interese* = despăgubire bănească pentru un prejudiciu. 3. (*Psih.*) Orientare activă și durabilă a cuiva spre anumite lucruri, dorință de a le cunoaște și înțelege. 4. Simpatie, înclinare față de cineva. 5. Plăcere provocată de ceva care ne atrage atenția, ne stârnește curiozitatea etc.; atracție [17].

În același timp, deși interesele sunt însemnate pentru preocupările teoretice și practice ale omului în societate, până în prezent nu este soluționată definitiv problema esenței și a particularităților dezvoltării lor la adolescenți. Paul-Henri Thiryd'Holbach, care a introdus categoria de interes în științele socio-umane, susținea că interesul „este unicul mobil al acțiunilor omenești”, că privește obiectele de care omul își leagă bunăstarea, el fiind „ceea ce fiecare privește ca necesar pentru fericirea sa” [4, p. 371]. Claude Adrien Helvétiusacorda interesului un sens extensiv, definindu-l ca ” tot ce ne poate produce plăcere și ne poate feri de suferință” [ibidem]. Friedrich Engels, Karl Marxtratau interesele din punct de vedere materialist. Spre exemplu, Friedrich Engels arăta că „relațiile economice ale unei societăți anumite se prezintă în primul rând ca interese”, iar Karl Marx preciza că „Fixarea intereselor datorită diviziunii muncii și relațiilor de clasă este mult mai evidentă decât cea a patimilor și a ideilor” [4, p. 372]. Din

punctul de vedere al materialismului istoric, В.И.Ленин susținea că „oamenii întotdeauna au fost și vor fi jertfele prostuțe ale înșelăciunii și ale înșelării proprii în politică, până când nu vor învăța să caute în spatele oricăror fraze, declarații, promisiuni (morale, religioase, politice, sociale) *interesele* acelor sau altor clase”[10, c. 214].

Așadar, putem observa că chiar și în materialism interesele primează, comparativ cu relațiile economice, de clasă, ceea ce, lucru paradoxal, contravine însăși esenței acestei doctrine, care, după cum se știe, considera că existența determină conștiința. În acest sens, când P.Popescu-Neveanu[4, p. 372] susține, în temeiul afirmațiilor lui Marx și Engels, că „Interesele au deci o bază materială obiectivă, conținutul lor este determinat de condițiile de existență ale oamenilor în ultimă instanță, de relațiile de producție”, el arată, de fapt, doar la factorii care condiționează interesele, dar nu și la esența lor ca noțiune psihologică. În același timp, noi considerăm că raportul dintre existență și interese este mult mai complex: pe de o parte, existența determină interesele, iar pe de alta, interesele, la rândul lor, determină existența. Deci, lucrurile nu trebuie privite unilateral și simplist, ci în interacțiunea și interdependența lor și a sistemului de realității obiective și subiective în ansamblu.

În psihologie Édouard Claparède considera interesul ca „factor care ajustează, care acomodează mediul la necesitățile subiectului” [ibidem]. John Dewey califica interesul ca „o forță emoțională în acțiune”, iar Edward Kellog Strong definea interesul ca “tendință de a ne ocupa de anumite obiecte, de a ne plăcea anumite activități”. E.D. Super socotea interesele a fi „expresia raportului dintre trebuințe și condiții obiective”. William McDougall a corelat interesul cu atenția: „interesul este atenția în stare latentă, iar atenția este interes în acțiune” [4, p. 373].

În psihologia rusă și sovietică С. Л. Рубинштейн menționa că „interesul” este un cuvânt polisemantic [16, p.111]. În sens psihologic, arată el, interesul reprezintă „o orientare specifică a personalității”. Specificitatea interesului, prin care el diferă de alte tendințe ce exprimă orientarea personalității, explică autorul, constă în faptul că interesul este „concentrarea asupra unui obiect mintal ce provoacă tendința de a face cunoștință cu el mai îndeaproape, de a pătrunde mai profund în el, a-l nu pierde din câmpul optic”. Interesul, concretizează autorul, este tendința sau orientarea personalității ce constă în concentrarea gândului asupra unui anumit obiect. Prin gând cercetătorul înțelege „o formațiune complexă indivizibilă - un gând orientat, un gând preocupat, un gând participant, un gând de atașare (мысль-приобщение) care conține în el și o nuanță emoțională specifică”. Ca orientare a gândurilor, interesul diferă esențial de orientarea dorințelor, în care primar se manifestă trebuința. Interesul influențează asupra orientării atenției, gândurilor, intențiilor, iar trebuința asupra atracțiilor, dorințelor, voinței. Trebuința provoacă dorința într-un anumit sens de a *poseda* obiectul, iar interesul de a face *cunoștință* cu el. De

aceea, precizează autorul, interesele sunt niște motive specifice ale activității culturale, în particular, ale activității de cunoaștere a omului [16, p.112]. Încercarea de a reduce interesul la trebuință, definindu-l exclusiv ca trebuință conștientizată, este lipsită de temei. Conștientizarea trebuinței poate provoca un interes pentru un obiect, care o poate satisface, iar trebuința inconștientă propriu-zisă este, totuși, o trebuință (ce trece în dorință), dar nu un interes, constată C. Л. Рубинштейн. Însușirea esențială a interesului constă în faptul că el întotdeauna este orientat spre acel sau alt obiect. Interesul este motivul care acționează în puterea semnificației lui conștiente și atracției lui emoționale. Fiind condiționat de atractivitatea emoțională și de semnificația conștientizată, interesul se manifestă mai întâi de toate în atenție [16., p.113]. Fiind o expresie a orientării generale a personalității, arată cercetătorul, interesul cuprinde toate procesele psihice – percepția, memoria, gândirea. Orientându-le într-o albie anumită, interesul, în același timp, mai și activează activitatea personalității. Interesul față de acel sau alt obiect – față de știință, muzică, sport – stimulează spre o anumită activitate. În acest fel, conchide C. Л. Рубинштейн, interesul duce la nașterea înclinației sau trece în ea.

А.Г. Ковалёв, la rândul său, constată că „problema intereselor în psihologie este elucidată slab” [11, p.140]. Până în prezent, menționează autorul, „rămâne discutabilă întrebarea, ce trebuie de înțeles prin interes” [ibidem]. С.А. Ананьин, arată el, susținea că interesul nu există ca fenomen psihic independent al vieții psihice a personalității. В.Т. Лежнев, Л.А. Гордон reduceau interesul la „trebuința conștientă”, Б.М. Теплов la „orientarea atenției”, iar А.Г. Архипов, В.Н. Мясичев, С.Л. Рубинштейн, В.Г. Иванов defineau interesul ca „atitudine cognitivă a personalității față de realitate” [ibidem]. Diferențiind trebuința și interesul, constată А.Г. Ковалёв, ei arată că trebuința este orientată spre a poseda obiectul, iar interesul spre a cunoaște obiectul. O asemenea concepere a diferenței între interes și trebuință, explică А.Г. Ковалёв, este unilaterală. În primul rând, scrie el, a poseda obiectul nu înseamnă a-l întrebuința. În al doilea rând, cunoașterea obiectului este, de asemenea, un fel de a-l poseda. Definind interesul ca atitudine cognitivă a personalității față de realitate, scrie А.Г. Ковалёв, psihologii care împărtășesc această idee îngustează, în temei, noțiunea de interes și o reduc la interesul cognitiv, cu toate că ei de facto nu neagă și alte interese pe care le nutrește persoana. Probabil, presupune autorul, interesul ca însușire a orientării personalității este un fenomen dinamic și complex. El are legătură cu alte însușiri ale orientării, fiind intermediat de ele, dar nu se reduce la niciuna dintre ele [ibidem]. Deci, conchide autorul, nu trebuie de identificat trebuința și interesul. În același timp, arată el, între interes și trebuință există o anumită legătură și interacțiune ” [11, p.141]. O astfel de relație, precizează autorul, există între cunoaștere și interes. Probabil, orice interes include într-o anumită măsură o atitudine cognitivă a persoanei

față de obiect, dar care nu poate fi redusă la el [ibidem]. Am putea să ne gândim, scrie A.Г. Ковалёв, că înțelegerea unilaterală a interesului ca atitudine cognitivă a condus la concentrarea eforturilor majorității psihologilor asupra cercetării intereselor cognitive (Л. И. Божович, В. Г. Иванов, Н. Г. Морозова, Г.И. Уткина ș.a.). Acești psihologi, menționează autorul, nu iau în calcul faptul că există interese mijlocite, în care orientarea este concentrată nu asupra proceselor de cunoaștere, ci asupra rezultatelor activității [ibidem].

Există și astfel de interese, explică A.Г. Ковалёв, care sunt orientate spre însușirea obiectului, ca de exemplu, interesele materiale, pe care nu putem să le negăm. Nu coincid interesele nici cu orientarea atenției. Chestiunea constă în faptul că atenția poate să fie orientată spre obiect nu în puterea interesului față de el, ci în urma conștientizării importanței studierii lui, a obligațiunii, a necesității. Spre exemplu, atenția voluntară ține cel mai puțin de interes.

Cât privește atitudinea afectivă față de obiect, continuă A.Г. Ковалёв, ea constituie unul din semnele obligatorii ale intereselor. Dar, conchide el, în acest caz semnul și latura obligatorie a interesului poate fi doar atitudinea emoțională pozitivă stabilă a persoanei față de obiect [ibidem].

Noi nu împărtășim pe deplin această opinie, precum că semnul și latura obligatorie a interesului poate fi doar atitudinea emoțională *pozitivă* stabilă a persoanei față de obiect. Există cazuri, când unele persoane, grupuri etc. manifestă atitudini emoționale *negative* față de alte persoane, grupuri etc., ca de exemplu, unii deputați față de alți deputați, opoziția în raport cu cei de la guvernare, partidele în opoziție față de partidele de la guvernare, etc.

La fel nu suntem de acord că semnul și latura obligatorie a interesului poate fi doar atitudinea emoțională pozitivă *stabilă* a persoanei față de obiect. Noi considerăm că în unele cazuri, situații etc. această atitudine poate fi stabilă, iar în altele instabilă, de scurtă durată, temporară. De exemplu, membrii unui partid trec ușor, rapid în alt partid, în dependență de interesele pe care le urmăresc.

Prevăzând parcă remarcile noastre, A.Г. Ковалёв scrie în continuare că acordând o mare însemnătate atitudinii emoționale în caracteristica interesului, el nicidecum nu reduce interesul la emoții de un anumit gen [ibidem]. Prin această precizare, însă, autorul are în vedere în acest caz nu atitudinea emoțională pozitivă stabilă a persoanei față de obiect, ci cu totul altceva: conștientizarea semnificației vitale a obiectului sau activității spre care tinde subiectul, gând pe care el îl concretizează imediat după prima afirmație a sa [ibidem].

Reieșind din cele menționate, A.Г. Ковалёв definește interesul ca motiv sau atitudine selectivă a personalității față de obiect în puterea semnificației lui vitale și atracției lui emoționale [11, p.141]. Trebuința, explică autorul, este o cerință necesară a personalității față de

condițiile vieții, iar interesul este pasiunea față de obiect [11, p.142]. Semnificația vitală a obiectului activității poate fi determinată, arată el, de multiple cauze: de trebuințe, de conștientizarea obligațiunii sociale, de capacități, de interese.

După noi, includerea intereselor în lista multiplelor cauze ce pot determina semnificația vitală a obiectului activității, care ea însăși, semnificația, face parte din definiția intereselor, este o tautologie care creează un cerc vicios în explicarea/definirea intereselor, deoarece acestea deja au fost caracterizate prin semnificație.

În accepția lui P. Popescu-Neveanu „interesul reunește trebuințe”[4, p.371]. Acest fapt vine în contradicție, după cum putem observa, cu cele explicate mai înainte de С. Л. Рубинштейн și А.Г. Ковалёв. De asemenea, interesul nu înseamnă „raport de corespondență”, după cum încearcă să-l definească P. Popescu-Neveanu [ibidem]. Din rusă, în dependență de context, „отношение” se traduce fie ca „raport”, fie ca „relație”, fie ca „atitudine”, fie ca „legătură” etc. În cazul definirii interesului de către С. Л. Рубинштейн și А.Г. Ковалёв e vorba de interes ca exprimare a atitudinii și nu a raportului.

Așadar, deocamdată în psihologie nu există unanimitate în ceea ce privește conceperea noțiunii „interes”, deși până în prezent în multe surse figurează, sub diverse forme, aceleași descrieri ale interesului, interpretate de С.Л. Рубинштейн și/sau de А.Г. Ковалёв (a se vedea, de exemplu, la В.В. Богословский, А.В. Петровский, В.А. Крутецкий, М.В. Гамезо, Р.С. Немов, А.Г. Маклаков ș.a., cât și la unii autori români, cum ar fi la Al. Roșca, P. Popescu-Neveanu, U. Șchiopu, M. Zlate ș.a.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 12; 13; 14; 15].

Același lucru se constată și în ceea ce privește problema caracterizării particularităților dezvoltării intereselor la adolescenți, cu toate că în această privință există și anumite similitudini, puncte comune. Aceasta se întâmplă, probabil, din mai multe cauze, cum ar fi periodizarea diferită pe vârste a dezvoltării psihice și formării personalității în ontogeneză, importanța pe care o atribuie autorii factorilor acestei dezvoltări, sistemului de educație și instruire, etapei istorice pe care o traversează țara respectivă etc. Așa, bunăoară, în psihologie perioada adolescenței este marcată diferit de la o țară la alta: 15-17 ani (D. Elkonin, Rusia), 14-18/20 ani (U. Șchiopu; P. Mureșan, România), 15-25 ani (D.E. Super, SUA) etc. [7]. În acest caz este evident că diapazonul atât de mare al acestei perioade de vârstă (egal aproximativ cu 10 ani) nu a putut să nu-și lase amprenta asupra varietății și eterogenității intereselor adolescenților, descrise de diferiți autori. Iar unii psihologi renumiți în domeniul psihologiei dezvoltării deloc nu au descris particularităților dezvoltării intereselor la adolescenți. С. Л. Рубинштейн la timpul său, bunăoară, referindu-se la dezvoltarea interesele la adolescenți, a marcat ceea ce în opinia lui este cel mai esențial:

1. începutul stabilirii cercului de interese, unite într-un număr nu prea mare de sisteme legate între ele și care capătă o anumită constanță;
2. comutarea intereselor de la particular și concret spre abstract și general, în particular, creșterea interesului față de întrebările cu privire la ideologie, la concepția despre viață;
3. apariția concomitentă a interesului față de implementarea în practică a cunoștințelor acumulate, față de problemele vieții practice;
4. creșterea interesului față de trăirile psihice ale altor persoane și în mod deosebit față de ale sale (a se vedea, de ex., jurnalele adolescenților);
5. începutul diferențierii și specializării intereselor, orientarea lor spre o anumită sferă de activitate, profesie – spre tehnică, spre un anumit domeniu al științei, spre literatură, artă etc., care se desfășoară sub influența întreg sistemului de condiții în care are loc dezvoltarea adolescentului [16, p.117].

La etapa actuală, de pildă, academicianul rus P.C. Hemov constată că adolescenții contemporani „au o viziune mai deschisă, mai nepărtinitoare și mai curajoasă asupra lumii, participând la abordarea și soluționarea multor probleme moral-etice; ei sunt mai independenți în judecăți, se includ în discutarea unor așa probleme social-politice, economice, religioase, care până nu demult se considerau necaracteristice pentru juniori, nepedagogice, nejustificate ideologic (de exemplu, chestiuni cu privire la religie, business, sex, la comportamentul pedagogilor, părinților ...)” [14, p.237].

Așadar, din analiza pe care am efectuat-o, din multitudinea definițiilor și abordărilor reflectate putem conchide că la moment în știința psihologică problema intereselor și a particularităților dezvoltării lor la adolescenți rămâne a fi deschisă și foarte actuală. În particular, în ceea ce ne privește, la etapa dată, întru micșorarea cotei mari a absenteismului electoral, ne preocupă problema intereselor electorale și a dezvoltării lor la adolescenți, care, după cum se știe, sunt la vârsta primelor alegeri în viața lor. Iar tot ce este primul, probabil, trebuie să fie și bun, pozitiv, plăcut, util etc.

Bibliografie:

1. Bogoslovski, V.V. ș.a. Psihologia generală. Ch.: Lumina, 1992.
2. Kovaliov, A. I. ș.a. Psihologie. Ch.: Lumina, 1972.
3. Petrovski, A.V. Psihologia generală. Ch.: Lumina, 1985.
4. Popescu-Neveanu, P. Dicționar de psihologie. București: Albatros, 1978.
5. Roșca, Al. ș.a. Psihologie generală. București: EDP, 1982.
6. Șchiopu, U. ș.a. Dicționar de psihologie. București: Babel, 1997.
7. Șchiopu U., Verza, E. Psihologia vârstelor: ciclurile vieții. București: EDP, 1997.

8. Zlate, M. ş.a Psihologie. Bucureşti: EDP, 1990.
9. Гамезо, М.В., Домашенко И.А.. Атлас по психологии. М: Просвещение, 1986.
10. Здравомыслов, А.Г. Интерес. – В кн: Филосовский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983.
11. Ковалёв, А.Г. Психология личности. Изд.3, переработ. и доп. М.: Просвещение, 1970.
12. Крутецкий, В. А. Психология. М: Просвещение, 1980.
13. Маклаков, А.Г. Общая психология: учебник для вузов.- СПб.: Питер, 2009.
14. Немов,Р. С. Психология. Кн. 2. М.: Владос, 1998.
15. Петровский, А. Психология: учебник для студ. высш. учеб. заведений/- 5-е изд., стер. М.: издательский центр “Академия”, 2006.
16. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. М.: Педагогика, 1989.
17. <http://www.librarie.net/carte/39891/DOOM-Dictionarul-Ortografic-OrtoepicMorfologic-Limbii-Romane-editia-revizuita-adaugita>

Primit 12.03.2014